

Burgerkracht: wat vindt de burger ervan?

door Sjef de Vries

Burgerkracht, samenredzaamheid, burenhulp, informele zorg, de kranten, beleidsplannen en vaktijdschriften staan er vol mee. Het is duidelijk; de burgers moeten zichzelf redden en elkaar gaan helpen, de overheid kan het niet meer opbrengen en zal zich steeds meer terugtrekken uit zorg en welzijn. Wie zijn al die burgers die het gat dat de overheid laat vallen in zorg en welzijn moeten opvullen. Het is goed te realiseren dat er geen enkel cijfermatig bewijs is dat er een surplus is aan burgerkracht. Het is volgens Nico de Boer “Eerder een verwachting, een mooie fantasie dan dat ik het met harde cijfers kan staven”.(1) Hetgeen een nogal schokkende uitspraak is van de schrijver van het rapport *Burgerkracht* van het regeringsadviesorgaan RMO, waarin burgerkracht als het alternatief voor het falende welzijnsbeleid aanbevolen wordt. Ook is het goed te weten dat er al een enorm arsenaal aan informele zorg is in Nederland; er zijn ongeveer 2,5 miljoen mantelzorgers en zo'n half miljoen vrijwilligers in de zorg. Dat aantal lijkt de laatste jaren niet te groeien.

De burger aan het woord

Laten we de burger eens aan het woord; wat vinden zij en zijn zij bereid tot meer en intensiever vrijwilligerswerk, buurtzorg en mantelzorg ?

Ten eerste: het recente Sociaal en Cultureel rapport *Een beroep op de burger* beschrijft hoe er een nieuw model is ontstaan tussen burger en overheid: de burgers hebben de eigen verantwoordelijkheid om zich te gedragen zoals de overheid voorschrijft. Het is een geregisseerde verantwoordelijkheid waarin controle, wantrouwen en straf een rol spelen. Het rapport laat zien dat de meeste burgers het wel eens zijn met het principe van eigen verantwoordelijkheid, maar dat men ervan uitgaat dat men die zelf genoeg neemt en dat het voornamelijk geldt voor anderen (die de voorzieningen misbruiken), maar vooral voor de overheid. Mensen willen dat de overheid stevig aanwezig blijft in sectoren als zorg, welzijn en onderwijs, met name voor de zwakken. De overheid moet hen vooral niet belerend aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid, men doet al genoeg. Volgens de burgers is er geen sprake van communicerende vaten tussen overheid en burgers, nee, eigen verantwoordelijkheid en een stevige overheid gaan hand in hand. Nederlanders kiezen niet voor een terugtrekkende overheid, wel voor actievere burgers. Het is dus maar de vraag of burgers zich willen inspannen om de doelstellingen van de overheid uit te voeren wanneer zij vinden dat die overheid dat zelf hoort te doen.

Ten tweede: het tweejaarlijkse Movisie rapport *Van samen zoeken naar samen werken* dat het invoeren van de WMO monitort, constateert dat, na vijf jaar, de burgers en professionele uitvoerders nog steeds niet echt warm lopen voor de doelstellingen van de wet of de uitdagingen die de wet stelt. Met de stelling “De WMO is gebaseerd op onrealistische verwachtingen van de toename van vrijwillige inzet door burgers” waren 71% van de 237 ondervraagde professionele instanties het eens. Van de 115 burgerorganisaties was het aantal nog iets hoger 74% en slechts 8% was het oneens. Natuurlijk concludeert het rapport dat daar een uitdaging ligt, maar het is vooral een heel duidelijk signaal van mensen die al 5 jaar daadwerkelijk met het WMO bijtje hakken.

Ten derde : vrijwilligers en mantelzorgers wijzen er herhaaldelijk op dat de druk op hen te groot wordt. Zo steeg het aantal mantelzorgers dat lang en intensief zorg verleent en

daardoor ernstig belast wordt met 50% . Veel mantelzorgers vinden het moeilijk werk en zorg te combineren. De mantelorganisatie Mezzo waarschuwt voor de gevolgen van deze overbelasting, de mantelzorgers zullen burn-out raken en afhaken.

Ten vierde: uit een aantal onderzoeken (L. Linders, (2) M. Jager-Vreugdehil (3), S. Hooijmans (4)) waarin burgers in wijken gevraagd werd naar hun hulpbehoeften en hulpbereidheid blijkt wat zij onder zelfredzaamheid verstaan; eerst zelf oplossen - *inclusief het inschakelen van professionele hulp* en alleen als dat niet lukt een beroep doen op anderen, eerst familie en vrienden en als laatste misschien ook burens. Burenhulp blijkt over het algemeen beperkt tot praktische klusjes en in noodgevallen voor korte tijd en als er een wederdienst tegenover staat. Men wil wel bijdragen aan de zorg voor anderen, maar de verantwoordelijk voor die zorg ligt bij de overheid. Hulp van vrijwilligers wordt gezien als een aanvulling op de professionele hulp niet als vervanging ervan.

Ten slotte is er de hoop van beleidsmakers op de babyboomers als mantelzorgers voor hun leeftijdgenoten, Volgens Broese van Groenou (5) staat die hoop op een krakend fundament: babyboomers lijken niet zo bereid om veel en langdurig zorg te dragen voor anderen terwijl de zorgvraag toeneemt.

Hoewel niet de burgerkracht die beleidsmakers wensen, laten burgers hier toch krachtig hun stem horen, zij gaan niet helemaal mee in wat de overheid voor hen als taak ziet. Hooijmans concludeert: het wensbeeld dat de overheid heeft van een participatiesamenleving wordt niet ondersteund door de respondenten (de burgers), deze gaan uit van de ideeën en waarden van een verzorgingsstaat.

Ja maar... vraagverlegenheid dan?

Wat moeten we dan met termen als vraagverlegenheid en altruïstisch surplus die in de discussie over het nieuwe welzijn de ronde doen en die een oplossing lijken om vraag en aanbod van informele hulp te verbinden? Natuurlijk er zullen mensen zijn die te terughoudend zijn om de hulp te vragen die anderen hen zouden willen geven. En dat is ook hoopvol voor hulpverleners; zij hoeven de vraagverlegen hulpzoeker maar te helpen zijn verlegenheid te overwinnen en de verbinding te leggen met de bereidheid tot hulp in zijn sociale context om de zo gewenste coalitie tussen formele en informele zorg te bewerkstelligen. Maar is vraagverlegenheid nu de belangrijkste oorzaak dat de onderlinge steun niet loskomt? In een peiling van het Trimbosch instituut onder 598 mensen met een aanhoudende psychische aandoening (6) werd de vraag gesteld: waarom krijgt u niet de gewenste ondersteuning (bij participatie)? De redenen waren: steun niet beschikbaar 37%, niet weten hoe te regelen 40%, opzien tegen het regelen 30%, geen geld 19%, niet in aanmerking 14%. Vraagverlegenheid betrof slechts 23%.

Onderzoek van Ellen Grootegoed (7) naar de gevolgen van de zogenaamde Pakketmaatregel laat zien dat mensen met een beperking die niet meer van de AWBZ gebruik kunnen maken, maar aangewezen zijn op de WMO-voorzieningen zeer goede, valide redenen hebben om geen hulp te vragen. Onbegrip in de familie over hun beperking, kwetsbare familierelaties, overbelasting, scheve verhoudingen tussen geven en nemen en zorgen over de kwaliteit van de informele hulp zijn een paar van die goede redenen. Mensen ervaren de afhankelijkheid en de beperking van hun zelfredzaamheid als zij teveel aangewezen zijn op hun netwerk voor zorg. Slechts weinigen van hen zoeken en vinden WMO hulp.

Maar ook aan de andere kant, het altruïstisch surplus, zijn er beperkingen. De moderne vrijwilliger zet zich met name in wanneer hij kan werken in “hapklare brokken”; duidelijk omschreven deeltaken in een overzichtelijke tijdsinvestering. Dat is werk, goed voor vrijwilligers in sectoren cultuur, natuur, sport, concrete diensten, maar is een probleem in zorg en welzijn waar de lange adem en grotere persoonlijke betrokkenheid en inzet van belang zijn.

Maar wat moeten we dan met al die voorbeelden van succesvolle burgerinitiatieven die we steeds weer lezen? Laat me duidelijk zijn, ook ik vind dat alles wat burgers alleen en met elkaar voor elkaar krijgen verre te prefereren is boven welke professionele interventie dan ook. Ook ik ben enthousiast over Zorgcoöperaties zoals in Hoogeloon, of burgers die het buurthuis in hun wijk bestieren, zie het succes van De Nieuwe Jutter in Utrecht. Veel van die successen blijken overigens afhankelijk te zijn van professionele steun en van individuen, mensen met een unieke combinatie van ondernemerschap en betrokkenheid. Zij dragen vaak kleinschalige oplossingen aan en niet de grootschalige die de overheid vaak inzet. Maar wil de overheid slagen in de poging tot een cultuuromslag dan zal zij meer rekening moeten houden met haar burgers. “De cultuuromslag die nodig is om het wensbeeld van de overheid wat betreft de zelfzorg van de *civil society* te verwezenlijken, lijkt niet te worden gemaakt. Als de overheid zich terugtrekt van bepaalde verantwoordelijkheden kan niet worden verwacht dat die verantwoordelijkheden ook worden opgepakt door de burgers”, concludeert Hooijmans in haar onderzoek. Burgers hebben zo hun eigen ideeën over de inzet van hun betrokkenheid en beperkte tijd. Willen we slagen in deze noodzakelijk cultuuromslag dan kunnen we beter naar hun signalen luisteren in plaats van door te gaan met de overheidsopvoeding tot eigen verantwoordelijkheid en samenredzaamheid.

© Sjf de Vries, Batenburg, 1 januari 2013

Drs. Sjf de Vries, methodiekontwikkelaar, publiceerde o.a het boek *Eropaf...en dan?* SWP (2012)

- (1) Peeters, P.H. & C. Cloin (2012) *Onder het mom van zelfredzaamheid*. Eindhoven. Pepijn.
 - (2) Linders, L. (2010) *De betekenis van nabijheid: een onderzoek naar informele zorg in een Volksbuurt*. Den Haag. Sdu.
 - (3) Jager-Vreugdehil, M. (2012) *Nederland participatieland?* Amsterdam. AUP.
 - (4) Hooijmans, S. (2012) *De participatiesamenleving een utopie?* Utrecht. UvU/Movisie.
 - (5) Broese van Groenou, M.I. (2012) *Informele zorg 3. Schuivende panelen en een krakend fundament*. Inaugurale rede . VU. Amsterdam .
 - (6) Trimbos Instituut (2012) *Factsheet Panel Psychisch gezien*. www.trimbos.nl
 - (7) Grootegoed, E. (2012) Tussen zelfredzaamheid en eigen regie: Wmo en de autonomie-paradox. In: J. Steyaert & R. Kwekkeboom *De zorgkracht van sociale netwerken* . WMO-werkplaatsen.
-